

Nr 132.

Ankom till riksdagens kansli den 2 maj 1930 kl. 1 e. m.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under fjärde huvudtiteln, punkt 27, gjorda framställning ifråga om anslaget till arméns mathållning.

(1:a avd.)

Uti den till riksdagen avlåtna, den 3 januari 1930 dagtecknade propositionen angående statsverkets tillstånd och behov för budgetåret 1930/1931 har Kungl. Maj:ten under fjärde huvudtiteln (punkt 27 av det vid propositionen fogade utdraget av statsrådsprotokollet över försvarsärenden för samma dag) föreslagit riksdagen att öka ordinarie förslagsanslaget till mathållning, nu 6,494,000 kronor, med 415,000 kronor till 6,909,000 kronor.

Utredningen i ärendet förekommer i statsrådsprotokollet sid. 193—199.

För budgetåret 1929/1930 uppskattade arméförvaltningen medelsbehovet under ordinarie förslagsanslaget till mathållning efter ett belopp för man och dag av 92 öre, varav 80 öre beräknades motsvara kostnaden för proviant å förlägningsorten samt återstående 12 öre avsågos för bestridande av övriga mathållningskostnader, nämligen merkostnader för proviant utom förlägningsorten, under transporter och vissa övningar samt för sjukföda, utgifter för de centrala magasinens drift m. m. ävensom av arméförvaltningens intendentsdepartement direkt bestridda utgifter.

Beräkningen
av mat-
hållnings-
anslaget.

I 1929 års statsverksproposition upptogs mathållningsanslaget med tillämpning av nämnda beräkningsgrund till 6,856,000 kronor. Denna summa reducerades emellertid av riksdagen med dels 322,000 kronor i anledning av den utav riksdagen vidtagna sänkningen beträffande antalet tjänstgöringsdagar för värnpliktiga, tillhörande ersättningsreserven, dels 40,000 kronor med hänsyn därtill, att vissa utgifter för underhåll och drift av lastbilar avsågos att överflyttas från förevarande anslag till anslaget för anskaffning, underhåll och drift av motorfordon. Ordinarie mathållningsanslaget upptogs alltså i riksstaten för innevarande budgetår med 6,494,000 kronor.

Arméförvaltningen har nu i fråga om medelsbehovet under detta anslag för budgetåret 1930/1931 ävensom beträffande vissa därmed sammanhängande spörsmål anfört följande.

Av den undersökning rörande kostnaderna under mathållningsanslaget för budgetåret 1928/1929, som inom intendentsdepartementet verkställets, framginge, att kostnaderna för proviant å förlägningsorten i medeltal för man

och dag uppgått till 80.5 öre samt att »övriga kostnader» belöpt sig till i medeltal 14.6 öre för man och dag, eller tillhopa 95.1 öre för man och dag.

Vad kostnaden för proviant å förläggningssorten eller, med andra ord, normalportionspriset under budgetåret 1930/1931 beträffade, torde det — med hänsyn till den stabilitet i fråga om livsmedelsprisen, som för närvarande synes råda — vara att förvänta, att nämnda kostnad fortfarande komme att hålla sig vid ungefär samma belopp, som beräknats för innevarande budgetår. Arméförvaltningen ansåge sig på grund härav böra föreslå, att normalportionspriset beräknades efter ett belopp av 80 öre per man och tjänstgöringsdag.

Såsom nyss anförts, hade »övriga kostnader» under budgetåret 1928/1929 uppgått till 14.6 öre för man och dag. Under de två närmast föregående budgetåren, 1926/1927 och 1927/1928, hade motsvarande kostnader belöpt sig till respektive 22.5 och 14.2 öre. Ifrågavarande kostnader hade sålunda under de senaste två åren kunnat icke oväsentligt minskas. Intendentsdepartementet komme givetvis att alltjämt med oavslätlig uppmärksamhet övervaka, att här berörda slag av kostnader begränsades så långt rådande förhållanden medgäve, men ansåge sig för närvarande icke vara tillrädligt att för budgetåret 1930/1931 räkna med lägre belopp än det, vartill kostnaderna i fråga beräknats för budgetåret 1929/1930, eller 12 öre för man och dag.

Kostnaderna för arméns mathållning — med undantag av vad som belöpte sig på den i det följande berörda civila personalen i arméns matinrättningar — borde alltså för nästa budgetår beräknas till $(80 + 12 =) 92$ öre för man och tjänstgöringsdag.

I skrivelse den 30 april 1929 (nr 4 A) hade riksdagen under punkt 63 uttalat sin förväntan, att under de senaste åren utförda försök med utbyte av militär handräckningspersonal mot civil personal för arbetet i truppförbandens matinrättningar jämte prövning av s. k. individuell utspisning fullföljdes i vidgad omfattning. Genom kungl. brev den 14 juni och den 16 augusti 1929 hade nu också medgivits, dels att de under budgetåret 1928/1929 eller tidigare påbörjade försöken i sagda hänseende vid Livgrenadjärregementet, Jämtlands fältjägarregemente, Upplands regemente, Västernorrlands regemente, Norrlands artilleriregemente, Smålands arméartilleriregemente, Bodens artilleriregemente, Skånska kavalleriregementet, Norrlands dragonregemente, Göta ingenjörkår och arméns underofficersskola skulle förtgå jämväl under budgetåret 1929/1930, dels ock att motsvarande försök skulle under sagda budgetår igångsättas vid Karlsborgs artilleriregemente och Norrlands trängkår.

Då emellertid försöken med utbyte av militär handräckningspersonal mot civil personal i matinrättningarna jämte prövning av s. k. individuell utspisning redan pågått vid vissa truppförband under en tid av 1 à 1½ år och därutöver, syntes här en sammanfattande redogörelse för hittills vunna erfarenheter vara på sin plats.

Vad först beträffade *anställandet av civil personal* i arméns matinrättningar, ansåge sig intendentsdepartementet hava grundad anledning till det uttalandet, att användningen, på sätt skett, av fackkunnig kvinnlig personal i stället för militär personal visat sig synnerligen ändamålsenlig. En rationellare hushållning och ett omsorgsfullare tillvaratagande av livsmedlen hade härmed kunnat åstadkommas, varigenom möjlighet skapats till ett bättre utnyttjande av för mathållningen anslagna medel än annars varit fallet. Vissa mera dyrbara anrättningar hade kunnat utbytas mot billigare, vilka oaktat det lägre priset fyllde ganska högt ställda anspråk i fråga om näringsvärde, beskaffenhet och portionsstorlek. Där betingelser härför i övrigt förelegat,

hade man i större utsträckning än tidigare kunnat verkställa konservering av frukt och bär m. m. vid vederbörande truppförbands kokinrättning, varigenom sådana i utspisningshänseende lämpliga artiklar som fruktmos, sylt, saft och dylikt kunnat erhållas till avsevärt lägre pris än vid köp i färdigberett tillstånd. Genom den stadga, som tack vara tillgången på särskild, fackkunnig personal vunnits i fråga om arbetet inom matinrättningarna, hade en långt bättre ordning kunnat uppnås än vid användandet av för ändamålet i regel mindre väl skickad militär handräckningspersonal, vilkens värde för ifrågavarande arbete dessutom förminskades, genom att densamma på grund av rådande förhållanden esomoftast måste ombytas. Efter verkställd sundhetsinspektion vid ett av de truppförband, där ifrågavarande försök påginge, hade också vederbörande fördelningsläkare gjort det uttalandet, att genom införande av kvinnlig personal synnerligen stora hygieniska fördelar vunnits med avseende på diskning, renhållning och dylikt. En annan fördel, som stode att vinna, läge däruti, att arbetet för den underofficer, som tjänstgjorde såsom köksföreståndare, kunde, i och med att köksföreståndarinnan funnes anställd, huvudsakligen inskränkas till handhavandet av truppförbandets proviantuppbörd, varigenom han jämväl borde kunna användas för andra, mathållningen ej berörande göromål.

Vad som däremot kunde tala emot en allmän övergång till anställande av civil personal i matinrättningarna vore den ökade kostnad, som personals avlöning m. m. givetvis föranledde.

Vad därefter beträffade det *individuella utspisningssystemet*, erbjöde detta icke blott ökad trevnad för den enskilde mannen utan jämväl påtagliga fördelar ur ekonomiska och andra synpunkter. De värnpliktiga hade visat sig i hög grad uppskatta rätten att efter eget val få intaga sina platser i matsalen och där ägna den tid till måltidens intagande, som passade var och en bäst. Vid måltiderna överbliven mat kunde fullständigare tillvaratagas för att, liksom vid god hushållning skedde i enskilda hem, användas en följande måltid i stället för att föras bort såsom avfall. Erkänt vore ock, att systemet — rätt tillämpat — gäve truppförbandscheferna möjlighet att bättre än vid äldre utspisningssystem anpassa tiderna för utspisningen med hänsyn till övningarnas krav i särskilda fall. Av ej ringa betydelse torde jämväl få anses vara, att det individuella utspisningssystemet, såsom det tillämpats under försöken, lättade truppbefällets tjänstgöring, i det att bland annat dagunderofficerarna kunde befrias från dem annars tillkommande åliggande att föra truppen till och från måltiderna samt under dessa uppehålla sig i matsalen. Från ett och annat håll, dock ej från truppförband, vid vilka försök pågått, hade visserligen en viss misstro mot det individuella utspisningssystemet försports, i det man velat göra gällande, att genom dess tillämpning truppförbandschef berövades sådana disciplinerande medel som uppställning och kontrollerande av truppen före måltiderna samt marsch till och från matsalen under iakttagande av vederbörlig ordning. Ävenså skulle fara föreligga, att det bleve svårare att övervaka, att den enskilde mannen inom matsalen iakttog vad som hörde till städat bordsskick och dylikt. Gentemot den förstnämnda meningen torde dock kunna framhållas, att det individuella utspisningssystemet, som ju egentligen avsåge en förrättning inom matsalen, icke i och för sig borde utgöra hinder för truppförbandschef, som så funne önskvärt eller nödvändigt, att bibehålla såväl uppställning av truppen i samband med måltiderna som ock marsch under befäl till matsalen, men i så fall torde för undvikande av köbildning utanför matsalen bliva nödvändigt att reglera tiden för underavdelningarnas uppställning och avmarsch till matsalen, så att dessa inträffade vid denna med några minuters mellanrum. Däremot torde fordran på samtidig avmarsch

från matsalen icke kunna upprätthållas, utan att idén i systemet delvis för-
rycktes.

Såsom framginge av det nu anförda, kunde erfarenheterna av de hittills gjorda försöken med användande av kvinnlig personal i arméns matinrättningar jämte s. k. individuell utspisning betecknas såsom på det hela taget mycket goda. Enligt intendentsdepartementets mening borde därför de prövade anordningarna för framtiden äga bestånd vid de truppförband, där resultaten visat sig så gynnsamma. Alla skäl syntes också tala för, att det nya systemet infördes och tillämpades vid allt flera truppförband, i mån som insikten om den individuella utspisningens fördelar vunne ökad utbredning samt erforderliga medel för ändamålet kunde ställas till förfogande.

Kostnaderna för de ifrågavarande försöken hade hittills bestritts dels genom medel, som av Kungl. Maj:t anvisats att utgå från lantförsvarets anslag till extra utgifter, dels även från den del av mathållningsanslaget, det s. k. proviantanslaget, som stode till vederbörande truppförbandschefer förfogande för bestridande av kostnaderna för mathållningen å respektive förläggningsorter. Om emellertid det nya utspisningssystemet fortfarande skulle tillämpas vid de truppförband, där så nu skedde, och systemet alltså givas en mera permanent karaktär, syntes anslaget till extra utgifter icke böra disponeras för ändamålet. Skulle så även försöken under nästkommande budgetår, i anslutning till riksdagens uttalande, fullföljas i vidgad omfattning, så torde än mindre kostnaderna härför kunna bestridas på ovan angivet sätt, utan borde i stället särskilda medel anvisas för ändamålet.

Beträffande omfattningen av medel, som sålunda nu borde äskas, tilläte sig arméförvaltningen anföra följande.

Under de nu vid 12 truppförband jämte arméns underofficersskola pågående försöken utgjordes den civila personal, som anställdes vid vart och ett av dessa truppförband, av:

en köksföreståndarinna,
en biträdande köksföreståndarinna (dock endast vid de större regementena) samt

7—25 köks- och servisbiträden, beroende på antalet portionstagare vid truppförbandet under olika perioder av året.

Denna personal åtnjöte, förutom manskapsportion jämte fria arbetskläder och tvätt, dels månadsarvode, dels även fri bostad med bränsle och lyse eller däremot svarande kontant ersättning. Arvodet och bostadsersättningen utginge med följande belopp per månad:

	Arvode kronor	Bostadsersättning kronor
Köksföreståndarinna	100—125	40—60
Köks- eller servisbiträde	45	20—30

Vid de truppförband, där i stället för den ordinarie kokerskan biträdande köksföreståndarinna funnes anställd, utginge till denna, utöver för kokerska anvisad lön jämte dyrtidstillägg, ett så stort arvode, att de sammanlagda kontanta löneförmånerna utgjorde 90 kronor per månad; i genomsnitt utginge tilläggsarvodet till 15 kronor per månad. Såsom bostad hade biträdande köksföreståndarinna anvisats den för kokerskan avsedda bostaden. Å här berörda belopp utginge ej dyrtidstillägg.

Under nästkommande budgetår ansåge intendentsdepartementet lämpligt, att försöken och tillämpningen av det nya utspisningssystemet utsträcktes till att omfatta 20 truppförband samt arméns underofficersskola. Att införa systemet vid ett ännu större antal truppförband syntes nu knappast böra ifrågasättas — även om detta från truppförbandens sida befunnos aldrig så

önskvärt — dels på grund av den för närvarande begränsade tillgången på specialutbildade köksföreståndarinnor, dels även på grund av nödvändigheten för intendentsdepartementet att under det första året av systemets införande vid ett truppförband utöva tillsyn genom departementets konsulent över anordningarnas riktiga och ändamålsenliga genomförande.

De årliga bruttokostnaderna för det nya systemets tillämpning vid de truppförband, där systemet hittills genomförts, jämte ytterligare 8 truppförband, som därom gjort framställning, sammanlagt 20 truppförband samt arméns underofficersskola, kunde beräknas sålunda:

Arvoden:

21 köksföreståndarinnor (21 × 12 × 115 ¹⁾)	kronor	28,980: —	
14 biträdande köksföreståndarinnor (14 × 12 × 15 ²)	»	2,520: —	
270 köks- och servisbiträden (270 × 12 × 45 ³)	»	145,800: —	kronor 177,300: —

Bostadsersättning:

8 köksföreståndarinnor ³⁾ (8 × 12 × 50 ¹)	kronor	4,800: —	
270 köks- och servisbiträden (270 × 12 × 25 ¹)	»	81,000: —	» 85,800: —

Summa kontanta avlöningsförmåner kronor 263,100: —

Härtill komme kostnaderna för fri kost, arbetskläder och tvätt för ovanberörda köksföreståndarinnor samt köks- och servisbiträden, (21 + 270 =) 291 personer, vilka kostnader, beräknade efter 1.01 kronor per person och dag, utgjorde (291 × 365 × 1.01 =) 107,277 kronor 15 öre. Sammanlagt skulle alltså kostnaderna för den civila personalens avlöning och underhåll uppgå till (263,100 + 107,277.15 =) 370,377 kronor 15 öre eller, i avrundat tal, 370,000 kronor.

För utrönande av de verkliga kostnaderna för det nya utspisningssystemets tillämpning i avsedd omfattning måste emellertid nyssnämnda bruttosumma minskas med vissa belopp, motsvarande de besparingar, som systemet förde med sig.

Å ena sidan vore att märka, att det arbete i matinrättningarna, som avsåges att utföras av ovanberörda 270 kvinnliga köks- och servisbiträden, under andra förhållanden måste verkställas av värnpliktigt handräckningsmanskap. Härav följde, att i samband med systemets genomförande en minskning borde kunna ske i det antal tjänstgöringsdagar, som skulle fullgöras av ersättningsreserven tilldelade värnpliktiga. Ifrågavarande arbete hade beräknats motsvara omkring 115,000 tjänstgöringsdagar. Då varje sådan värnpliktstjänstgöringsdag för statsverket innebure en kostnad för avlöning, underhåll, utrustning och sjukvård m. m. av c:a 2.22 kronor, kunde följaktligen den besparing å de för värnpliktiga härför avsedda anslag, som ernåddes genom anställandet av berörda köks- och servisbiträden, beräknas uppgå till (115,000 × 2.22 =) 255,300 kronor.

¹⁾ Genomsnittligt per månad.

²⁾ I gällande stat upptagen kokerskeavlöning beräknades dessutom utgå till biträdande köksföreståndarinna.

³⁾ Övriga beräknades kunna beredas inkvartering in natura.

Såsom i det föregående anförts, hade det nya utspisningssystemet visat sig medföra en rationellare hushållning och ett bättre tillvaratagande av livsmedlen. De besparingar, som på så sätt gjorts å mathållningsanslaget, hade under de hittillsvarande försöken per utspisad portion uppgått till ett värde av cirka 4 %, i gynnsamma fall ända till 5 %, av normalportionspriset. Vid ett genomsnittligt portionspris av 80 öre bleve en kostnadsminskning om 4 % liktydig med ett belopp av 3.2 öre per portion. Om nu systemet tillämpades vid de ifrågasatta 20 truppförbanden jämte arméns underofficersskola, representerande under budgetåret 1930/1931 omkring 3,300,000 tjänstgöringsdagar, så skulle den besparing å mathållningsanslaget, som här vunnos genom ett mera rationellt arbete i matinrättningarna, kunna uppskattas till $(3,300,000 \times 0.032 =)$ 105,600 kronor.

Frändroges nu de här berörda tvenne besparingsposterna från de tidigare nämnda årliga bruttokostnaderna för systemets genomförande, så komme denna räkneoperation $[370,000 - (255,300 + 105,600)]$ att giva ett slutresultat av 9,100 kronor eller i runt tal 9,000 kronor, vilket belopp alltså utvisade den årliga kostnadsökning för statsverket, som den ifrågavarande utspisningsreformen skulle medföra, tillämpad vid åsyftade 20 truppförband samt arméns underofficersskola, d. v. s. vid närmare hälften av hela armén. Intendentsdepartementet ansåge, att nämnda belopp måste betraktas såsom mycket ringa i förhållande till de väsentliga fördelar, som därmed skulle vinnas.

Vad anginge frågan om den ökning eller minskning av olika statsanslag, som utspisningsreformens genomförande i avsedd utsträckning måste föranleda, finge arméförvaltningen framhålla, att möjligheterna att åstadkomma besparingar vid matinrättningarna vore väsentligt olika vid skilda truppförband, beroende på olikheter med avseende å personalstyrkor, lokala förhållanden, permitteringarnas omfattning m. m. Till följd härav syntes det mindre lämpligt, att, såsom i regel skedde under nu pågående försök, kostnaderna för den civila personalens avlöning bestredes av det till vederbörande truppförbandschefs förfogande stående proviantanslaget. Vissa orättvisor med avseende å anslagstillgångarna kunde nämligen därmed icke helt undvikas. Fast hellre borde, för åstadkommande av relativ likställighet truppförbanden emellan på området i fråga, i det föregående nämnda kostnader för den civila personalens avlöning och underhåll bestridas från den del av mathållningsanslaget, såsom rubricerats såsom »övriga kostnader» och stode under intendentsdepartementets förvaltning.

Om så skulle kunna ske, måste emellertid anslaget i fråga ökas med ett belopp, motsvarande nämnda personalkostnader, varifrån dragits den beräknade besparing, som skulle vinnas inom samma anslags ram genom förbättrad hushållning. I enlighet med den ovan gjorda beräkningen borde alltså mathållningsanslaget höjas med $(370,000 - 105,600 =)$ 264,400 kronor.

Genom att antalet tjänstgöringsdagar för ersättningsreserven kunde reduceras i och med anställandet av kvinnliga biträden i matinrättningarna, uppstode självfallet en möjlighet att minska alla de statsanslag, som avsåges för de värnpliktigas avlöning, utrustning, underhåll och sjukvård m. m. Sammanlagt uppginge ifrågavarande anslagsminskningar i överensstämmelse med här förut angiven beräkning, grundad på en reduktion med 115,000 tjänstgöringsdagar, till 255,300 kronor.

I detta sammanhang borde vidare framhållas, att för utspisningssystemets genomförande erfordrades vissa medel för engångskostnader, avseende förändringar inom de till matinrättningarna hörande lokalerna, viss materialanskaffning m. m. För behövliga byggnadsändringar, belöpande sig till 2,000 å 3,000 kronor per truppförband, syntes dock kostnaderna, liksom under

hittillsvarande försök, kunna bestridas från lantförsvarets anslag till extra utgifter. Inventarieanskaffning, tryckning av måltidskort och dylikt beräknades kunna bestridas av under intendents- och civila departementens förvaltning stående ordinarie anslag.

Departementschefen har i ärendet anfört följande.

»Av vad arméförvaltningen i ämnet anfört synes framgå, att de vid vissa truppförband pågående försöken med utbyte av militär handräckningspersonal mot kvinnlig personal i matinrättningarna jämte s. k. individuell utspisning givit gynnsamma resultat. Jag anser mig därför böra tillstyrka, att det ifrågasvarande nya systemet under nästa budgetår tillämpas i den vidgade omfattning, som av arméförvaltningen föreslagits. Den av arméförvaltningen framlagda beräkningen av med systemets tillämpning förenade kostnader för arvoden, bostadsersättning och naturaförmåner åt den civila personalen giver mig icke anledning till någon erinran; och torde, på sätt ämbetsverket angivit, medel under förevarande anslag få tagas i anspråk för bestridandet av dessa kostnader. Jag vill i detta sammanhang erinra om att, enligt vad den verkställda utredningen giver vid handen, den uppkommande merkostnaden för avlöning och underhåll av civil personal i det allra närmaste uppväges av utgiftsminskningar dels genom portionsprisets förbilligande, dels ock till följd av att behovet av militär handräckningspersonal reduceras.

Vidkommande medelsbehovet under ordinarie mathållningsanslaget för nästkommande budgetår har arméförvaltningen föreslagit, att till grund för uppskattandet härav skulle läggas ett belopp av 92 öre för man och dag samt att den sålunda beräknade summan skulle, med anledning av det nya utspisningssystemets införande, ökas med 264,400 kronor. Jag finner mig böra biträda detta förslag. I enlighet härmed och då, såsom förut nämnts, antalet manskapstjänstgöringsdagar för ifrågasvarande budgetår beräknats till 7,222,000, torde anslaget böra upptagas med $(7,222,000 \times 0.92 + 264,400 =)$ i avrundat tal 6,909,000 kronor.»

För det fast anställda manskapet har departementschefen för budgetåret 1930/1931 upptagit ett antal tjänstgöringsdagar av 2,424,000.

Beträffande beräkningen av antalet tjänstgöringsdagar för värnpliktiga under nämnda budgetår har departementschefen (sid. 161—164 av åberopade statsrådsprotokollet) anfört följande:

»För budgetåret 1930/1931 torde, i enlighet med arméförvaltningens förslag, antalet tjänstgöringsdagar för till *linjetjänst* uttagna värnpliktiga böra beräknas till 3,728,000. I kostnadsberäkningarna för 1925 års härordning upptogs motsvarande antal tjänstgöringsdagar till 3,466,000. Den nu beräknade ökningen utöver sistnämnda dagantal är betingad av att antalet studenter och med dem i värnpliktshänseende likställda befunnits vara avsevärt större, än som förutsattes vid uppgörandet av 1925 års beräkningar.

Vidkommande härefter antalet tjänstgöringsdagar för värnpliktiga, uttagna till *ersättningsreserven*, upptogs detsamma i 1929 års statsverksproposition

Antalet
tjänstgörings-
dagar för fast
anställt
manskap och
värnpliktiga.

för budgetåret 1929/1930 till, i avrundat tal, 1,300,000. Ifrågavarande tjänstgöringsdagsberäkning grundades på en inom generalstaben verkställd utredning, enligt vilken för handräckningsändamål under nämnda budgetår skulle erfordras — utöver det till 155,000 uppskattade antalet tjänstgöringsdagar för sådana till linjetjänst uttagna värnpliktiga, vilka, på grund av att de befunnits mindre väl lämpade för fortsatt utbildning med vapen, jämlikt § 110 inskrivningsförordningen toges i anspråk för handräckningstjänst — ett antal tjänstgöringsdagar för ersättningsreserven tillhörande värnpliktiga av 1,311,478.

Med avseende å den sålunda uppgjorda tjänstgöringsdagsberäkningen anförde riksdagen i skrivelse den 30 april 1929 (nr 4 A), att densamma syntes riksdagen vara alltför hög. Enligt de beräkningar, som verkställts av första särskilda utskottet vid 1925 års riksdag, borde antalet handräckningsdagar, som skulle fullgöras av till ersättningsreserven uttagna värnpliktiga, upptagas till omkring 875,000. Utöver angivna antal tjänstgöringsdagar borde man enligt riksdagens mening för budgetåret 1929/1930 icke behöva räkna med högre antal dylika tjänstgöringsdagar än 75,000, varigenom sammanlagda antalet tjänstgöringsdagar för ersättningsreserven borde kunna begränsas till 950,000. Sistnämnda dagantal lades alltså av riksdagen till grund för beräkningarna av medelsbehovet för budgetåret 1929/1930.

Chefen för generalstaben har nu i skrivelse till Kungl. Maj:t den 27 augusti 1929 beträffande antalet tjänstgöringsdagar under budgetåret 1930/1931 för ersättningsreserven tillhörande värnpliktiga anfört i huvudsak följande.

Enligt föreliggande rapporter rörande handräckningstjänsten under budgetåret 1928/1929 — d. v. s. ett år, under vilket i sin helhet organisationens omfattning varit i överensstämmelse med den nya härordningen — utgjorde det sammanlagda antalet tjänstgöringsdagar, vilka under nämnda budgetår fullgjorts av såväl till ersättningsreserven som till linjetjänst uttagna värnpliktiga, 1,329,987 eller i runt tal 1,330,000.

Vid sidan av ovan nämnda rapporter rörande handräckningstjänsten under budgetåret 1928/1929 föreläge även vissa från truppförbandscheferna infortrade uppgifter angående behovet av tjänstgöringsdagar under innevarande budgetår för ersättningsreserven i depåttjänst, för att de till linjetjänst uttagna värnpliktiga — med undantag av i inskrivningsförordningen § 110 omnämnda — skulle kunna helt befrias från handräckningstjänst. Med stöd av dessa uppgifter skulle hela behovet av tjänstgöringsdagar för handräckningstjänst under ovan angiven förutsättning kunna beräknas till 1,693,830, varvid 155,000 dagar avsetts fullgöras av i inskrivningsförordningen § 110 omnämnda värnpliktiga.

Antalet dagar, som truppförbandscheferna ansett erforderliga för handräckningstjänstens bestridande under innevarande budgetår, överskred sålunda betydligt det antal handräckningsdagar, som enligt rapporterna tagits i anspråk under budgetåret 1928/1929. Anledningen härtill torde kunna sökas i att truppförbandscheferna under sistnämnda budgetår sett sig nödsakade att åsidosätta handräckningskrav, för vilkas tillgodoseende till linjetjänst uttagna värnpliktiga till men för utbildningen eljest måst tagas i anspråk. På vissa håll hade sålunda inträffat, att materialvärden måst eftersättas i en även ur ekonomisk synpunkt skadlig utsträckning. Vidare borde framhållas, att brist på handräckningspersonal vid truppförbanden avsevärt för-

svårade hela utbildningsarbetet och för övrigt sträckte sina verkningar längre, i det att personalen lätt finge en känsla av, att dess arbete icke kunde leda till avsett resultat. Till dessa förhållanden måste hänsyn tagas vid uppgrändet av beräkningarna rörande det antal tjänstgöringsdagar, som under budgetåret 1930/1931 borde fullgöras av till ersättningsreserven uttagna värnpliktiga.

Därest såsom utgångspunkt för nämnda beräkningar lades det antal handräkningsdagar, 1,330,000, som enligt ovan nämnda rapporter tagits i anspråk under budgetåret 1928/1929, borde från detta antal främst dragas antalet tjänstgöringsdagar för sådana till linjetjänst uttagna värnpliktiga, vilka befunnits mindre väl lämpade för fortsatt utbildning med vapen, men dock användbara för annan tjänstgöring. Detta antal ansåge chefen för generalstaben sig även innevarande år böra beräkna till 155,000 tjänstgöringsdagar.

Genom generalorder nr 1083/1929 hade en tjänstgöringstid av endast 60 dagar blivit fastställd för till tjänstgöring i depåttjänst uttagna värnpliktiga. Med den verkställda sänkningen av tjänstgöringstiden komme årligen ett större antal värnpliktiga av ifrågavarande kategori att inkallas till tjänstgöring. Därigenom ökades den för på- och avrustning av de värnpliktiga erforderliga tiden, ävensom den tid, som oundgängligen krävdes för att insätta dem i tillkommande åliggeranden. Den härav förorsakade ökningen i antalet tjänstgöringsdagar, som icke kunde tillgodogöras handräkningstjänsten, kunde enligt verkställda beräkningar uppskattas till 35,000. På grund härav syntes såsom följd av den minskade tjänstgöringstiden för till tjänstgöring i depåttjänst uttagna värnpliktiga nu angivet dagantal böra tilläggas det, som ovan beräknats skola fullgöras av till ersättningsreserven i dess helhet uttagna värnpliktiga.

Med tillämpning av ovan anförda beräkningsgrunder skulle det för nästkommande budgetår erforderliga antalet tjänstgöringsdagar för till ersättningsreserven uttagna värnpliktiga kunna uppskattas till $(1,330,000 - 155,000 + 35,000 =) 1,210,000$.

Då, såsom i det föregående framhållits, det i jämförelse med truppförbandschefernas behovsuppgifter låga utgångsvärdet för ifrågavarande beräkningar torde hava uppstått endast genom undanskjutande av vissa nödvändiga handräkningskrav, syntes emellertid ovan angivna 1,210,000 tjänstgöringsdagar böra i varje fall ökas ungefärligen till det antal dagar, som chefen för generalstaben föreslagit böra fullgöras av till ersättningsreserven uttagna värnpliktiga under budgetåret 1929/1930, eller till 1,300,000 tjänstgöringsdagar.

Till ersättningsreserven uttagna värnpliktiga äro enligt bestämmelserna i 1925 års värnpliktslag skyldiga att under fredstid tjänstgöra i sammanlagt 140 dagar. I den omfattning sådant finnes kunna ske, äger emellertid Konungen medgiva dylika värnpliktiga avkortning av den sålunda föreskrivna tjänstgöringstiden. Till förekommande av, att det antal tjänstgöringsdagar överskredes, som lagts till grund för anslagsberäkningarna, har tjänstgöringstiden för flertalet av ifrågavarande värnpliktiga begränsats till 60 dagar.

Såsom jag nästlidet är vid framläggande av förslag till beräkning av antalet tjänstgöringsdagar för budgetåret 1929/1930 framhöll, måste den i 1925 års värnpliktslag fastställda utbildningstiden för olika kategorier av värnpliktiga, uttagna till linjetjänst, anses hava avvägt med utgångspunkt

från den grundförutsättningen, att handräckningstjänsten skulle bestridas av värnpliktiga ur ersättningsreserven ävensom av sådana till linjetjänst uttagna värnpliktiga, som efter inryckningen befunnes på grund av kroppsbeskaffenhet eller eljest mindre väl lämpade för fortsatt utbildning med vapen, samt att sålunda tjänstgöringstiden för det fullt vapenföra värnpliktiga linjemansskapet skulle helt kunna utnyttjas för militärutbildning i egentlig bemärkelse.

Av vad chefen för generalstaben i sin nyss omförmälda skrivelse anfört torde framgå, att det av riksdagen för innevarande budgetår beräknade antalet tjänstgöringsdagar för ersättningsreserven är alldeles för lågt. En avsevärd ökning av detta dagantal är alltså för framtiden oundgängligen erforderlig, därest utbildningstiden för de fullt vapenföra, till linjetjänst uttagna värnpliktiga skall kunna utnyttjas på ett verkligt effektivt sätt.

För budgetåret 1930/1931 har chefen för generalstaben uppskattat behovet av tjänstgöringsdagar, att fullgöras av ersättningsreserven, till 1,300,000 samt därvid räknat med en ökning av det totala antalet effektiva handräckningsdagar med 90,000 utöver det, som faktiskt disponerats under budgetåret 1928/1929. Ur olika synpunkter vore det utan tvivel önskvärt, att handräckningsbehovet kunde tillgodoses i något vidgad omfattning. Sålunda har t. ex., enligt vad arméförvaltningen i sin framställning rörande medelsbehovet under ordinarie byggnadsanslaget påvisat, under de senaste åren allt större svårigheter uppstått vid truppförbanden att erhålla handräckningspersonal för kasernvården, varigenom utförandet av vanliga underhålls- och reparationsarbeten med truppförbandens egna arbetskrafter icke kunnat ske i samma utsträckning som förut. På grund av nödvändigheten att begränsa statsutgifterna finner jag mig dock icke nu böra ifrågasätta en dylik ökning.

Tidigare har jag i samband med behandling av frågan om medelsbehovet under ordinarie avlöningsanslaget förordat anställande av s. k. förrådsmän vid truppförbandens huvudförråd, och jag kommer vidare att i det följande avgiva förslag om utbyte av militär handräckningspersonal mot civil personal i matinrättningarna vid en del av arméns truppförband. Enligt av arméförvaltningen verkställda beräkningar skulle, vid bifall till dessa förslag, antalet handräckningsdagar för militär personal kunna minskas med 140,000.

På grund av vad nu anförts anser jag mig för nästkommande budgetår kunna räkna med ett antal tjänstgöringsdagar för ersättningsreserven av allenast (1,300,000 — 90,000 — 140,000 =) 1,070,000.»

*Utskottets
yttrande.*

Med hänsyn till den sänkning i livsmedelspriserna, som ägt rum, sedan arméförvaltningen hösten 1929 avgav sitt av departementschefen tillstyrkta förslag rörande beräkningen av normalportionspriset för budgetåret 1930/1931, har utskottet ansett sig kunna räkna med en nedsättning i detta pris till 78 öre, vartill skulle komma för »övriga kostnader» 12 öre. Mathållningsanslaget bör alltså beräknas efter en kostnad av (78 + 12 =) 90 öre per man och tjänstgöringsdag.

I avseende å försöken med det nya utspisningssystemet vid truppförbanden samt i samband därmed utbyte av militär handräckningspersonal mot

civil personal har utskottet, som funnit önskvärt, att detta utspisningssystem snarast genomföres vid samtliga truppförband och formationer av armén, ansett, att detsamma under nästkommande budgetår bör utsträckas att omfatta 26 truppförband jämte arméns underofficersskola och infanteriskjutskolan. Detta innebär, att, utöver vid av Kungl. Maj:t beräknade 20 truppförband jämte underofficersskolan, detta system under budgetåret 1930/1931 genomföres vid ytterligare 6 truppförband, vartill kommer infanteriskjutskolan, vilken icke ingår i den av arméförvaltningen och departementschefen framlagda beräkningen. Vid sistnämnda skola torde dock utspisningssystemet kunna vinna tillämpning först under våren 1931, varemot vid de 6 truppförbanden möjlighet synes förefinnas att införa detsamma redan under hösten 1930.

Utskottet har i anslutning härtill under hand från arméförvaltningens intendentsdepartement inhämtat uppgifter, i vad mån nämnda beräkningsgrunder kunna komma att föranleda jämkning i de av arméförvaltningen och departementschefen framlagda anslagskalkylerna. De erhållna uppgifterna innefattas i bilaga vid detta utlåtande.

I fråga om antalet tjänstgöringsdagar har utskottet icke funnit anledning till erinran mot den av departementschefen framlagda beräkningen beträffande fast anställt manskap, 2,424,000 dagar, samt för till linjetjänst uttagna värnpliktiga, 3,728,000 dagar. Erinras må emellertid, att i 1925 års härordning upptagits ett antal tjänstgöringsdagar för sistnämnda värnpliktiga av endast 3,466,000. Den av departementschefen föreslagna höjningen till 3,728,000 dagar är föranledd av den inträdda ökningen av antalet värnpliktiga studenter och likställda.

Vad åter beträffar ersättningsreserven, vill utskottet framhålla, att riksdagen vid beräkningen av tjänstgöringsdagarna budgetåret 1929/1930 för dessa värnpliktiga utgått från ett antal av 950,000. Genom delvis redan vidtagna och av utskottet nu föreslagna anordningar med anställandet av civil personal i stället för värnpliktig handräckningspersonal vid matinrättningarna ävensom genom anställandet av s. k. förrådsmän vid truppförbandens huvudförråd, en åtgärd som utskottet anser ändamålsenlig, bör emellertid det beräknade antalet tjänstgöringsdagar för ersättningsreserven kunna minskas med 100,000 till 850,000.

Med utgångspunkt från ovan angivna beräkningar bör hela antalet tjänstgöringsdagar för budgetåret 1930/1931 upptagas på följande sätt:

Fast anställt manskap	2,424,000 dagar
Värnpliktiga i linjetjänst	3,728,000 »
Värnpliktiga tillhörande ersättningsreserven	850,000 »
	<hr/>
	Summa 7,002,000 dagar.

Efter en dagskostnad av 90 öre per man erfordras ett belopp av 6,301,800 kronor. Härtill bör i enlighet med de inom intendentsdepartementet verkställda underhandsberäkningarna ytterligare en summa av 308,440 kronor avses för åtgärder rörande tillämpningen av det nya utspisningssystemet

jämte utbyte av militär handräckningspersonal mot civil personal vid 26 truppförband jämte arméns underofficersskola och infanteriskjutskolan. Sammanlagt torde alltså under mathållningsanslaget böra beräknas ett belopp av (6,301,800 + 308,440 =) 6,610,240 kronor eller i avjämnat tal 6,610,000 kronor.

På grund av vad sålunda anförts, får utskottet hemställa,

att riksdagen må öka ordinarie förslagsanslaget till mathållning, nu 6,494,000 kronor, med 116,000 kronor till 6,610,000 kronor.

Stockholm den 2 maj 1930.

På statsutskottets vägnar:

S. H. KVARNZELIUS.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit:
från första kammaren: herrar *S. H. Kvarnzelius, A. C. Lindblad, J. L. Widell, Olof Olsson, J. Nilsson* i Malmö, *C. P. V. Nilsson* i Gränebo, *N. J. M. Svensson* i Kompersmålå, *E. A. Lundell, C. I. Asplund, C. G. V. Hammarskjöld, C. A. Carlsson* i Gävle och *D. A. Petré;*

från andra kammaren: herrar *A. Anderson* i Råstock, *A. Wiklund* i Brattfors, *C. R. Jansson* i Falun, *P. Nilsson* i Bonarp, *L. J. Carlsson-Frosterud, P. M. Olsson* i Blädinge, *A. Å:son Törnkvist* i Karlskrona, *B. F:son Holmgren, J. Olofsson* i Diger-näs, *O. Nilsson* i Örebro, *A. Danielsson* och *J. E. Andersson* i Ovanmyra.

Reservation

av herrar *Widell, Svensson* i Kompersmålå, *Lundell, Hammarskjöld, Wiklund, Nilsson* i Bonarp, *Olsson* i Blädinge och *Holmgren*, vilka ansett, att utskottets yttrande och förslag bort hava följande lydelse:

»Med hänsyn — — — vid detta utlåtande.

I fråga om antalet tjänstgöringsdagar för fast anställt manskap och värnpliktiga har utskottet icke funnit anledning till erinran mot de av departementschefen framlagda beräkningarna i annan mån än som det nya utspisningssystemets införande vid ytterligare 6 truppförband samt infanteriskjutskolan kan föranleda.

I anslutning till den inom intendentsdepartementet uppgjorda beräkningen synes mathållningsanslaget böra för budgetåret 1930/1931 upptagas med ett belopp av 6,795,000 kronor. Av detta belopp motsvara 308,440 kronor den kostnadsökning, som föranledes av det nya utspisningssystemets tillämpning vid 26 truppförband jämte arméns underofficersskola och infanteriskjutskolan.

På grund av vad sålunda anförts, får utskottet hemställa,

att riksdagen må öka ordinarie förslagsanslaget till mathållning, nu 6,494,000 kronor, med 301,000 kronor till 6,795,000 kronor.»

Bil.

Kungl. Arméförvaltningens
Intendentsdepartement.
Underhållsbyrån.

Beräkning av anslaget till arméns mathållning för budgetåret 1930—1931, under förutsättning

dels att anslaget skall utgå med ett belopp av $(78 + 12 =)$ 90 öre per man och tjänstgöringsdag jämte vissa kostnader för civil personal i arméns matinrättningar,

dels ock att försöken med och tillämpningen av det nya utspisningssystemet samt utbyte av militär handräkningspersonal mot civil personal utsträckas till att omfatta 26 truppförband, Arméns underofficersskola samt Infanteriskjutskolan,

dels slutligen att nyssnämnda försök m. m. komma att införas först under tiden oktober—december 1930 vid de 6 truppförband, för vilka civil personal i matinrättningarna icke beräknats i årets statsverksproposition, samt från den 1. mars 1931 vid Infanteriskjutskolan.

A. Tjänstgöringsdagarna.

Antalet tjänstgöringsdagar för ersättningsreserven tilldelade värnpliktiga har genom tillämpningen av det nya utspisningssystemet vid 20 truppförband samt Arméns underofficersskola i årets statsverksproposition beräknats kunna minskas med 115,000 tjänstgöringsdagar. Genom att införa systemet och därmed kvinnlig personal i matinrättningarna vid ytterligare 6 truppförband samt Infanteriskjutskolan å ovan angivna tider beräknas tjänstgöringsdagarna för ersättningsreserven kunna minskas med ytterligare 15,000. — Sammanlagda antalet värnpliktstjänstgöringsdagar skulle alltså bli $(7,222,000 - 15,000 =)$ 7,207,000.

B. Mathållningsanslagets ökning på grund av det nya utspisningssystemet.

1) Bruttokostnaderna för det nya systemets tillämpning vid ytterligare 6 truppförband samt Infanteriskjutskolan utöver vid i årets statsverksproposition beräknade 20 truppförband och Arméns underofficersskola kunna beräknas sålunda:

a) För 20 truppförband samt Arméns underofficersskola:

Arvoden och bostadsersättning enligt statsverkspropositionen	=	kronor 263,100: —
Naturaförmåner (fri kost, arbetskläder och tvätt), efter 99 öre per person och dag $(291 \times 365 \times 0.99 =)$	»	105,152: 85
		kronor 368,252: 85

b) För ytterligare 6 truppförband samt infanteriskjutskolan:*Arvoden:*

7 köksföreståndarinnor, sammanlagt 52 an- ställningsmånader à kronor 115: —	kronor 5,980: —
3 biträdande köksföre- ståndarinnor, sam- manlagt 24 anställ- ningsmånader à kro- nor 15: —	» 360: —
köks- och servisbiträden, sammanlagt 490 tjänst- göringsmånader à kro- nor 45: —	» 22,050: —
	<u>kronor 28,390: —</u>

Bostadsersättning:

3 köksföreståndarinnor, sammanlagt 24 an- ställningsmånader à kronor 50: —	kronor 1,200: —
köks- och servisbiträden, sammanlagt 490 tjänst- göringsmånader à kro- nor 25: —	» 12,250: —
	<u>kronor 13,450: —</u>

Naturaförmåner: (fri kost, arbetsklä-
der och tvätt) efter 99 öre per person
och dag (52 + 24 + 490) = 566 × 30 =
= 16,980 × 0.99 = ...

kronor 16,810: 20 kronor 58,650: 20

Summa kronor 426,903: 05,

eller i avrundat tal 427,000: — kronor.

2) De besparingar å under punkt 1 ovan nämnda bruttokostnader inom anslaget ram, med vilka kostnadsökningen bör minskas, kunna beräknas sålunda:

a) För 20 truppförband samt Arméns underofficersskola (0.04 × 0.78 × 3,300,000 =)	kronor 102,960: —
b) För ytterligare 6 truppförband samt Infanteriskjut- skolan: omkring 500,000 tjänstgöringsdagar (0.04 × × 0.78 × 500,000 =)	» 15,600: —
	<u>Summa kronor 118,560: —</u>

3) Mathållningsanslaget behöver sålunda ökas med (427,000 — 118,560 =) 308,440 kronor.

**C. Mathållningsanslaget torde böra utgå med (7,207,000 × 0.90 +
+ 308,440 =) 6,794,740 kronor eller i avrundat tal 6,795,000 kronor.**

D. Kostnadsökning för statsverket.

Kostnadsökning å mathållningsanslaget	kronor 308,440:—
Frångår kostnader för 130,000 tjänstgöringsdagar för ersättningsreserven à kronor 2: 20	» 286,000:—
	<u>Kostnadsökning kronor 22,440:—</u>

**E. Beräknade kostnader å anslaget till extra utgifter
(engångskostnader).**

1) Av i årets statsverksproposition föreslaget antal truppförband är utspisningssystemet infört vid 13. För återstående 7 truppförband torde diverse byggnads- arbeten i medeltal erfordras 2,500 kronor per truppförband	kronor 17,500:—
2) För systemets införande vid ytterligare 6 truppför- band torde erfordras till byggnadsarbeten 2,500 kronor och till anskaffning av serveringsdiskar, kantiner, transport- vagnar samt anskaffning och flyttning av maskinell utrust- ning m. m. minst 10,000 kronor, allt för varje truppför- band (6 × 12,250 =)	» 73,500:—
3) För systemets införande vid infanteriskjutskolan torde till anskaffning av kantiner, transportvagnar, maski- nell utrustning m. m. erfordras	» 5,000:—
	<u>Summa kronor 96,000:—</u>

Stockholm den 25 april 1930.

Karl Knutsson-Hall.